

Arktiset koirat ovat tehokkaita poronhoidon työkaluja

Kirsi Muuttoranta, MMT, projektipäällikkö, Tulevaisuuden biotalous, Lapin ammattikorkeakoulu

Sanna Vinblad, agrobiologi (AMK), projektipäällikkö, Tulevaisuuden biotalous, Lapin ammattikorkeakoulu

Asiasanat: poronhoito, paimenkoirat

Pohjoisiin olosuhteisiin sopeutunut koira on poronhoitajan monipuolinen työkaveri. Koiran käyttö porotöissä vähentyi moottorikelkkojen tulon, poronhoitajien sukupolven vaihtumisen sekä alueiden käytön ja elinkeinojen muuttumisen myötä. Pohjoisten paimenkoirien ominaisuudet ja niiden merkitys työkäytössä on taas nousemassa arvoonsa. Koiran työkäyttöä poronhoidon apuna voidaan lisätä soveltaen sitä nykypäivän mukaisiin työtehtäviin.

Koira korvaa vähintään yhden, ja usein useammankin ihmisen työpanoksen etenkin porojen siirtämisessä. Koiran käyttö hyödyttää niin taloudellisesti, ekologisesti, sosiaalisesti kuin kulttuurisesti porotaloutta. Taloudellinen hyöty tulee esiin esimerkiksi koiran työn vapauttaessa miestyövoimaa muuhun käyttöön. Lisäksi porojen siirtäminen pelloilta ja pihoista koiralla ehkäisee peltovahinkoja ja vähentää niiden korvauskustannuksia. Koiran käytön ympäristövaikutukset ovat minimaaliset, eikä koirat juurikaan kuluta luonnonvaroja. Sosiaaliset hyödyt koiran työskentelystä näkyvät esimerkiksi eri elinkeinojen yhteistoiminnassa ja ihmisten hyvinvoinnissa – onhan koira ihmisen paras ystävä. Kulttuurivaikutukset koiran työkäytössä kohdentuvat perinteisten pohjoisten elinkeinojen säilymiseen.

Porokoirien työkäytön lisääminen tukee pohjoisia elinkeinoja. Sitä varten tarvitaan erityisosaamista koiran koulutuksesta, porojen käyttäytymisestä ja pohjoisista olosuhteista. Lisäksi tarvitaan pohjoisiin oloihin soveltuvia, paimennusominaisuuksilla varustettuja kestäviä työkoiria.

Koirien monet tehtävät porotöissä

Poronhoidon tehtävät jakautuvat vuodenkierron mukaan, samoin koiran työtehtävät. Keväällä syntyneet vasat kulkevat emiensä mukana perinteisiä kulkureittejään kohti kesälaitumia. Rakkä saa luontaisesti porot kokoontumaan ja etsimään tuulisia alueita tai suojaa hyönteisiltä. Tällöin vasat on helpompi koota kesämerkintään. Koirat ovat myös hyvä apu porojen kokoamisessa ja aitaan siirtämisessä. Koiran hallinta korostuu vasojen kanssa työskenneltäessä, sillä emät vasoineen ovat arkoja ja koiran käyttö voi helposti säikyttää niitä liikaa.

Pellot ja puutarhat tarjoavat poron näkökulmasta maukasta ruokaa, vaikkei se aina ole maanomistajien mieleen. Pedot ja muu maankäyttö vaikuttavat myös porojen käyttämiin laitumiin ja voivat ahdistaa niitä ihmisten ilmoille, kyliin tai pelloille. Poronhoitajat käyvät kesällä heinänteon ja aitatöiden ohessa siirtämässä porot pois niiltä alueilta joissa ne eivät saa olla. Koiralla porojen siirtäminen pelloilta on tehokasta ja säästää paljon miestyövoimaa. Kaikille pelloille ei voi mönkijällä mennä, jolloin koiran arvo nousee merkittävästi. Petovahinkojen lisääntyttyä myös raatojen etsimisessä toimivat koirat ovat hyvä apu porojen löytämiseksi.

Raatokoirat ovat tehokas apu kuolleiden porojen etsinnässä. Kuva Kirsi Muuttoranta.

Syksyllä on porojen lisääntymisaika, jolloin hirvaat keräävät haaremin ja porot tokkautuvat. Vaikka teknologia ja tekniikka kuten GPS-paikantimet ja mönkijät ovat tulleet jäädäkseen, ei

kaikkia poroja löydetä GPS:n avulla. Tällöin koiran hyvä hajuaisti auttaa porojen löytämisessä ja koira korvaa monta miestä myös porojen kuljetusketjusta. Koirat pystyvät olemaan mönkijöiden ja kelkkojen kyydissä ja ovat näin sopeutuneet muuttuneeseen poronhoitotyöhön. Ajoneuvosta kuuluva haukku helpottaa porojen kokoamista.

Koira on avuksi erotusaidassa, jossa mönkijästä ei ole apua. Paimentamalla koiralla poroja kokoamisaidasta käsittelyaitaukseen tehostetaan porotöitä. Talvella poroja monin paikoin lisäruokitaan, joko aitaan tai metsään. Ruokinnassa koiran tehtävänä on helpottaa rehun jakoa sekä vahtia avonaisia portteja. Talvella porojen siirroissa ja ruokinnassa käytetään pääosin moottorikelkkaa. Koirat pysyvät myös kelkan kyydissä ja voivat sieltä haukkumalla auttaa porojen siirtämisessä.

Poronhoitoalue on laaja. Se näkyy luonnonolosuhteiden ja maankäytön vaihteluna, ja se vaikuttaa poroelinkeinoon harjoittamiseen Kevään aikainen käynnistyminen eteläisellä poronhoitoalueella tarkoittaa pohjoisessa vielä metristä hankea ja pakkasia. Petopaineen, metsä- ja kaivostoiminnan tai kaupungistumisen haasteita on toisilla paliskunnilla enemmän kuin toisilla. Alueiden erityispiirteet ja olosuhteet ohjaavat myös koiran käyttötarvetta ja työtehtäviä. Esimerkiksi Koillismaalla petojen myötä lisääntyy tarve raatokoirille, eteläisellä poronhoitoalueella on peltoporokoirille tarvetta ja puolestaan pohjoisten paliskuntien talvilaidunten käyttö tuo tarpeita kestäville, paimentaville koirille. Samat koirat voivat toimia monissa eri poronhoidon tehtävissä, tai erikoistua tiettyyn tehtävään.

Porotalouteen liittyy usein muita tuotantosuuntia tai elinkeinoja kuten matkailu. Poromatkailutehtävissä koirat ovat esimerkiksi turistien seuramiehinä ja poron hoidon apuna. Hyvä paimenkoira on avuksi myös lammastöissä tai muiden tuotantoeläinten tilatöissä ja laidunnustehtävissä. Pohjoiset alueet kiehtovat myös vaeltajia, metsästäjiä ja marjastajia. Kadonneiden etsinnässä koirat ovat poromiesten ja vapaaehtoisten apuna. Onpa kuultu, että muutamalle porokoiralle on saatu metsästyssaalistakin tai sen avulla on löydetty hyviä sieniapajia.

Erityisosaamisella tehokkuutta ja turvallista toimintaa

Porotöissä koiran ohjaajana on useimmiten poronhoitaja. Porottomia koiranohjaajia on otettu myös mukaan poronhoitotöihin, esimerkiksi siirtämään peltoporoja tehtävään koulutettujen koiriensä avulla. Pohjoiset olosuhteet vaativat kuitenkin erityisosaamista, niin ilmaston,

vuodenaikojen kuin aluetuntemuksen suhteen. Ne vaikuttavat niin ihmisten liikkumisen ja varustautumiseen sekä teknologian käyttömahdollisuuksiin. Ennen kaikkea pohjoisessa tarvitaan erityistaitoja porojen käyttäytymiseen sekä koiran ohjaamiseen.

Koiran ohjauksessa huomioidaan porojen luontainen käyttäytyminen ja kaikkien osapuolten turvallisuus. Keli vaikuttaa porojen käyttäytymiseen ja liikkumiseen, vuodenaajat ohjaavat porojen eloa ja alueen pedot, muu maankäyttö ja elinkeinot sekä kasvillisuus ja maastonmuodot vaikuttavat toimintaympäristöön ja poron käyttäytymiseen. Mahdollisimman stressitön työskentely on turvallista ja tehokasta niin porolle, mutta myös koiralle ja ohjaajalle sekä muille alueiden käyttäjille.

Poron käyttäytymistä voidaan ennustaa olosuhdeosaamisen ja aluetuntemuksen myötä ja suunnata koiran ohjausta sen mukaisesti. Ohjaajan tulee kuitenkin myös osata lukea poroa ja tilannetta poroyksilön liikkeestä, eleistä ja äänistä sekä koko tokan käyttäytymisestä. Ohjaajan on myös tunnistettava oman toimintansa merkitys tilanteeseen.

Koiraohjaajalle tärkeintä on kuitenkin kyky kouluttaa ja ohjata koira. Koulutuksessa koiran hallinta ja viettien ohjaaminen porotöihin on ensisijaista. Koiran kasvaminen työhön vaatii aikaa, eikä koira voi heti olla valmis toimimaan erityötehtävissä. Poronhoitotyön kausiluonteiset tehtävät voivat olla haaste, sillä helposti koiran ja ohjaajan yhteiset työkokemukset voivat jäädä vähäisiksi. Avuksi voidaan ottaa esimerkiksi muilla paimennettavilla eläimillä harjoittelu sekä mallioppiminen vanhemmilta työkoirilta. Hankkeiden, paimennuskouluttajien, Porokoirakerho ry:n ja kokeneiden poronhoitajien kautta on myös saatavilla tukea koiran turvalliseen työkäyttöön. Koiraohjaajalta vaaditaan myös erityisosaamista lainsäädännön suhteen sekä sosiaalisia taitoja.

Pohjoinen paimenkoira on erityinen

Pohjoiset olosuhteet vaativat paljon koiralta niin ulkoisesti kuin luonteen puolesta. Ilmasto-olosuhteet vaativat koiralta säänkestävää turkkia, joka suojaa kylmältä, eikä lumi tai roskat saa tarttua siihen. Karvan tulee olla tiheä ja suojata myös tassuja, korvia ja mahanalusta kylmältä ja hyönteisiltä, jotta työskentely kaikkina vuodenaikoina onnistuu. Koiran värityksestä voidaan olla montaa mieltä - toinen sanoo ahman-värisen koiran olevan paras, toinen taas korostaa valesilmien merkitystä.

Koiran liikkeiden tulee olla tehokkaat ja kestävä, jotta pitkäkestoinen porojen siirtäminen onnistuu. Jalkoja tulee olla sen verran, että lumessa voi liikkua, mutta toisaalta koiran tulee kooltaan sopia kelkan ja mönkijän kyytiin. Vahva haukku auttaa porotokan siirtämistä, jolloin tokan ensimmäinenkin poro kuulee koiran olevan töissä.

Luonteensa puolesta porotöissä olevilta koirilta odotetaan nöyryyttä ihmistä kohtaan, jotta ohjaajan kanssa yhteistyö olisi sujuvaa. Työkoiralta odotetaan myös vahvuutta, toimintakykyä ja sinnikkyyttä työtehtävien suorittamiseen. Sanotaan, että hyvä työkoira lepää tuvassa ja tauolla, jotta se jaksaa olla aktiivinen työssä. Pohjoiset olosuhteet korostavat koiran työmotivaatiota ja sinnikkyyttä, sillä työskentelyolosuhteet voivat olla koiralle vaativia.

Koiralta toivotaan vahvaa viettä (paimennus on saalisviettiketjun osa), mutta tärkeää on, että koira on koko ajan hallinnassa. Koiralta vaaditaan paimennettavien eläinten liikkeen ja käyttäytymisen tulkintataitoa ja oman toimintansa sopeuttamista paimennettaviin eläimiin. Koiran tulee kuitenkin kyetä työskentelemään myös itsenäisesti ja ratkaisemaan tilanteita. Tällöin koiran tulee kyetä toimimaan hallitusti, mutta ilman ohjaajan välitöntä käskyä. Työäly syntyy koiran ja ohjaajan yhteisestä työkokemuksesta.

Porokoira tarkoittaa porotöissä olevaa koira, rodulla ei ole merkitystä. Porotöissä on nykypäivänä monia rotuja kuten lapinporokoiria ja bordercollieita. Lappalaiskoirat eli suomenlapinkoira, lapinporokoira ja ruotsinlapinkoira ovat aikanaan jalostettu poropaimeniksi pohjoisiin olosuhteisiin. Niiden paimennusominaisuuksia on edelleen säilynyt roduissa.

Lapin ammattikorkeakoulun hallinnoimassa Peltoporokoirien käytön tehostaminen PEPOKO-hankkeessa (Lapin ELY-keskus / PoroMakera) lisätään koirien työkäyttöä ja tuetaan koiraohjaajien erityisosaamista. Koulutusavuksi hankkeessa luodaan pohjoiset olosuhteet ja alueiden erityispiirteet huomioiva ”peltoporokoiran käyttöohje”. Se perustuu hankkeen asiantuntijaryhmän tietämykseen ja kenttäkokeista saatuihin tietoihin. Oppaan avulla koiranomistaja saa vinkkejä koiransa kouluttamiseen ja käyttämiseen peltoporokoirana. Tiedon lisääntyessä peltoporokoirien käyttö yleistyy ja koirat saadaan paremmin mukaan myös muihin porotöihin. Edistämällä koirien saamista takaisin työkäyttöön edistetään samalla alkuperäisrotujen geneettistä monimuotoisuutta ja tuetaan niiden alkuperäistä käyttötarkoitusta.

Peltoporokoirien käytön tehostaminen PEPOKO-hanke

- Toteuttaja: Lapin AMK yhdessä poronhoitajien, paimennuskouluttajien ja koiranomistajien kanssa
- Rahoitus: Lapin ELY-keskus / Porotalouden kehittämisrahasto (ns. PoroMakera)
- Toteutusaika: 2018-2020
- Toiminta-alue: poronhoitoalue
- Lisätietoja: www.lapinamk.fi/pepoko tai FB-ryhmä Peltoporokoira-hanke